

Ὁ Ἀνθρωπισμὸς τῆς Ἐρήμου

Ἡ πνευματικὴ διάκριση κατὰ τὴν ἀσκητικὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ

*«Φῶς γιὰ ὅλα τὰ σωματικὰ μέλη εἶναι οἱ αἰσθητοὶ ὀφθαλμοί.
Καὶ νοερὸ φῶς γιὰ τίς θεῖες ἀρετὲς εἶναι ἡ διάκρισις»
«Μὲ τοὺς δύο αἰσθητοὺς ὀφθαλμοὺς φωτίζεται τὸ σῶμα, καὶ
μὲ τὴν αἰσθητὴ καὶ νοερὰ διάκριση λαμπρύνονται οἱ ὀφθαλμοὶ
τῆς καρδιάς»*

Ἅγιου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Περὶ διακρίσεως

1. Ἡ διάκριση στὴν Καινὴ Διαθήκη

Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία, ἡ «διάκριση τῶν πνευμάτων» θεωροῦνταν ἓνα ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο ἦταν στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴν προφητεία. «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα... Διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοτε... ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων...» (Α΄ Κορ. 12,4-10). Ὅπως ὅλα τὰ χαρίσματα, ἡ προφητεία καὶ ἡ διάκριση τῶν πνευμάτων δὲν ἀποτελοῦσαν ἐκδηλώσεις ἢ ἰκανότητες ὀρισμένων ἀτόμων, ἀλλὰ χαρισματικὲς ἐκφράσεις καὶ λειτουργήματα ποὺ εἶχαν σκοπὸ τὴν οἰκοδομὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότητος. Ἡ προφητεία δὲν ἐκλαμβάνοταν ὡς ἀποκάλυψη μελλοντικῶν πραγμάτων ἢ ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν, ἀλλὰ ὡς σημεῖο τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐνέργειας τοῦ Πνεύματος. Ὡς ἀποκάλυψη τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, τὸ χάρισμα τῆς προφητείας ἀπέβλεπε στὴν οἰκοδομὴ, κοινωνία καὶ ἐνότητα τῆς λατρευτικῆς συνάξεως¹.

1. Βλ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩ., *Ἡ Ἐκκλησία τῶν προφητῶν, Τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν δύο πρώτων αἰώνων*, ἔκδ. Ἱστορικὲς Ἐκδόσεις Στ. Βασιλόπουλος, Ἀθῆναι 1979, σσ. 159-164. Γαλιτῆ Γ., «Διάκρισις πνευμάτων», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια* 4/1167-68.

Τὸ προφητικὸ χάρισμα «ἀνακρίνει», «ἐλέγχει» καὶ φανερώνει «τὰ κρυπτά τῆς καρδίας», ἀποκαλύπτοντας καὶ διερμηνεύοντας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ στὶς συγκεκριμένες ἱστορικές συνθήκες τοῦ ἀνθρώπου. Πρόκειται γιὰ μίαν κατ' ἐξοχὴν ἐσχατολογικὴ ἔκφραση τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ ἔχων «νοῦν Χριστοῦ» προφήτης, ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διακρίνοντας καὶ φωτίζοντας τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὡστόσο, ἡ προφητικὴ ἔκφραση, μολοντί ἦταν κορυφαία λειτουργία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, δὲν ἀποτελοῦσε ἐκδήλωσιν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴν σύναξιν. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀνέκρινε τὴν γνησιότητα καὶ αὐθεντικότητα τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος μὲ ἄλλα χαρίσματα, ὅπως ἦταν ἡ «διάκριση». «Προφήται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείωσαν καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν» (Α΄ Κορ. 14,29). Τοῦτο σημαίνει ὅτι κάθε προφητεία δὲν δρᾷ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. «Πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται» (Α΄ Κορ. 14,32). Τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, ὡς ἄλλη διάστασις τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ταυτότητα τῆς προφητείας μὲ τὴν συμμαρτυρία τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ ὁλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς δυνατότητα, ἡ προφητεία καὶ ἡ διάκρισις τῶν πνευμάτων ἀφοροῦσε, συνεπῶς, ὁλόκληρην τὴν κοινότητα καὶ ὄχι ἕνα περιορισμένο κύκλον χαρισματούχων. Ἡ ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προέλευσις τῆς προφητείας, ἡ ὁμολογία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ἀληθῶς ἐνανθρωπήσαντος, ὡς «ἐν σαρκὶ ἐληλυθότος» (Α΄ Ἰω. 4,1), ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὠφέλειαν καὶ οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας, «ἵνα πάντες μανθάνωσι καὶ πάντες παρακαλῶνται» (Α΄ Κορ. 14,31), ἀποτελοῦσαν δοκιμασμένα θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια, μὲ τὰ ὁποία ἡ εὐχαριστιακὴ κοινότητα διέκρινε καὶ διαγίνωσκε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν διαιρετικὴν δράσιν τῶν ψευδοπροφητῶν².

Μία ἄλλη βιβλικὴ προσέγγισις τῆς πνευματικῆς διακρίσεως, ὡς ἐσωτερικῆς κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀναφέρεται στὸν «ὄφθαλμὸς» ὡς λύχνος τοῦ σώμα-

2. Α΄ Ἰω. 4,1: «Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ Θεοῦ ἔσιν, ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθησαν εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν. Καὶ τοῦτο ἔστιν τὸ τοῦ ἀντιχριστοῦ, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἔστιν ἡδη». Α΄ Θεσ. 5,21-22: «Πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ δὲ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντός εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε». Ἐβρ. 5,14: «Τελείων δὲ ἔστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ». Ρωμ. 16,19: «Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν».

τος. Είναι προφανής στην επί του Όρους Όμιλία (Ματθ. 6,22-24) η σχέση της διάκρισης προς τόν «ὄφθαλμό». Στην βιβλική αντίληψη ὁλόκληρο τὸ σῶμα καὶ στήν ἀσκητική παράδοση κατόπιν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, δηλαδή, ὁλόκληρη ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται «ὄλη ὄφθαλμός», δηλαδή εἰκόνα καὶ ἀντανάκλαση τῆς πνευματικῆς ταυτότητας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ὁ ὄφθαλμός ἐπειδὴ ὑποδέχεται καὶ ἀντανάκλᾳ τὸ φῶς, γίνεται, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ γνωστικὸ καὶ διακριτικὸ ὄργανο τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ὁ ὄφθαλμός, δηλαδή, ἡ δυνατότητα τῆς πνευματικῆς διάκρισης, εἶναι ἀπλὸς καὶ καθαρὸς, τὸ σῶμα εἶναι φωτεινόν. Ἀντίθετα, ἡ ἔλλειψη καθαρότητος στὸν ὄφθαλμό, ὁ σκοτισμὸς τῆς διάκρισης, συνεπιφέρει σκοτὸς σὲ ὁλόκληρο τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου³.

Μὲ ἄξονα τὴν ἐσχατολογικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἔντονο τὸ προφητικὸ στοιχεῖο, ὁ ἀναχωρητικὸς βίος τοῦ μοναχισμοῦ παρέλαβε τὸ πρωτοχριστιανικὸ αὐτὸ χάρισμα τῆς πνευματικῆς διάκρισης καὶ τὸ ἔθεσε στὸ κέντρο τοῦ ἔμπονου ἀσκητικοῦ του ἀγῶνα.

2. Ἡ ἐμπειρία τῆς διάκρισης στήν ἀρχαία ἀσκητικὴ παράδοση

Ἦδη ἀπὸ τὶς ἀπαρχές τοῦ ἀσκητικοῦ βίου στήν ἔρημο, οἱ νέοι μοναχοὶ συνήθιζαν νὰ ἐκθέτουν στὸν πνευματικὸ τους πατέρα τοὺς ποικίλους λογισμοὺς τῆς ἡμέρας. Οἱ πανταχοῦ παρόντες δαίμονες στήν νηπτικὴ καὶ ἀσκητικὴ γραμματεία εἶναι ἡ προσωποποίηση τῶν παθῶν καὶ τῶν κακῶν λογισμῶν. «Ὅποιος θέλει νὰ ἀπομακρύνει δαίμονες, πρῶτα νὰ ὑποδουλῶναι τὰ πάθη. Ὅποιο πάθος του κατανικήσει, ἀπομακρύνει καὶ τὸν δαίμονά του»⁴. Ἡ ἀξίνα μὲ τὴν ὁποία

3. Ματθ. 6,22-24: 22 «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὄφθαλμός· ἐὰν οὖν ὁ ὄφθαλμός σου ἀπλοῦς ἦ, ὅλον τὸ σῶμα σου φωτεινὸν ἔσται· ²³ ἐὰν δὲ ὁ ὄφθαλμός σου πονηρὸς ἦ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται· εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκοτὸς ἐστὶ, τὸ σκοτὸς πόσον; ²⁴ Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· οὐ δύνασθε Θεῶ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ». Λουκ. 11, 34-36: «³⁴ ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὄφθαλμός· ὅταν οὖν ὁ ὄφθαλμός σου ἀπλοῦς ἦ, καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἐστὶν· ἐπὰν δὲ πονηρὸς ἦ, καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινόν· ³⁵ σκοπεῖ οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκοτὸς ἐστίν· ³⁶ εἰ οὖν τὸ σῶμά σου ὅλον φωτεινόν, μὴ ἔχον τί μέρος σκοτεινόν, ἔσται φωτεινόν ὅλον ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῆ ἀστραπῆ φωτίζη σε». Πρβλ. Λουκ. 11, 34-36.

4. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Πιτυρίωνος], Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν 1, ἐκδ. Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 622.

κόβονται τὰ πάθη εἶναι ἡ διάκρισις⁵. Ἡ σιωπὴ γὰρ παράδειγμα εἶναι ἓνα εἶδος ιδιότυπης ξενιτείας. Κλίνει τὴν θύρα τῆς γλώσσας⁶ καὶ ἐμποδίζει νὰ πληγώσουμε τὸν συνάνθρωπό μας. Ὁ λόγος ἐπιβάλλεται, ὅταν ἀποβλέπει στὴν διακριτικὴ στήριξη τοῦ ἀδελφοῦ, δίχως, ὥστόσο, νὰ τὸν ἐξουθενώνει. Σὲ καμία περίπτωση δὲν πρέπει νὰ ἐκθέτει τὰ σφάλματα τοῦ ἄλλου, γιατί αὐτὸ ἀποτελεῖ κατὰκριση καὶ καταλαλιά πρὸς τὸν πλησίον, πράγμα τὸ ὁποῖο, κατὰ τὸν ἀββᾶ Ὡρ, συνιστᾷ θάνατο τῆς ψυχῆς⁷. Γι' αὐτόν, ἀκριβῶς, τὸν λόγο οἱ πατέρες τῆς ἐρήμου συνιστοῦν νὰ μὴν γινόμαστε αὐστηροὶ δικαστὲς ἐκείνων πού μᾶς φαίνονται κάπως ὀκνηροὶ στὴν πράξη, ὅταν ἀκριβῶς ἀναπληρώνουν τὴν ἔλλειψή τους αὐτὴ μὲ ὠφέλιμη διδασκαλία. Ἄλλωστε, κατὰ τὴν ποικιλία τῶν χαρισμάτων, «σὲ μερικοὺς ὁ λόγος ὑπερτερεῖ τοῦ ἔργου» καὶ «ἀσφαλῶς δὲν τὰ κατέχουμε ὅλοι ἐξ ἴσου ὅλα»⁸.

Ὁ μοναχὸς δὲν εἶναι μονάχος. Ὁ ἄλλος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ σταθερὸ ἄξονα τῆς μοναστικῆς ζωῆς. Ὁ μοναχὸς εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κοινωνικὸς ἄνθρωπος καὶ ἡ σχέση καὶ ἡ κοινωνία του πρὸς τὸν συνάνθρωπο ὡς ἄσκηση καὶ οἰκονομία τῆς ἀγάπης περνᾷ ἀπὸ τὴν διάκριση. Ὁ ἀσκητικὸς ἀγὼνας τοῦ μοναχοῦ συντελεῖται στὸ μεταίχιμο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Κατὰ τὸν Μέγα Ἀντόνιο, «ἐκ τοῦ πλησίον ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Ἐὰν γὰρ κερδίσωμεν τὸν ἀδελφόν, τὸν Θεὸν κερδαίνομεν. Ἐὰν δὲ σκανδαλίσωμεν τὸν ἀδελφόν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνομεν»⁹. Ἡ τήρηση καθαρῆς συνείδησης ἀπέναντι στὸν πλησίον ὄχι μόνον «ἔργω, λόγῳ, σχήματι, βλέμματι»¹⁰, ἀλλὰ καὶ στοὺς συχνὰ ἀδιάγνωστους λογισμοὺς τῆς καρδιᾶς εἶναι προϋπόθεση τῆς μοναστικῆς ἄσκησης.

Σκοπὸς τῆς ἄσκησης δὲν εἶναι νὰ σκληρύνουμε, εἶναι νὰ μαλακώσουμε. Οἱ πατέρες τῆς ἐρήμου ἦσαν συχνὰ σκληροὶ μὲ τὸν ἑαυτό τους, ἔδειχναν, ὅμως, ἐξαιρετικὴ ἐπιείκεια καὶ λεπτότητα στοὺς ἄλλους. Ὅταν ὁ ἀββᾶς Μωυσῆς κλή-

5. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Ποιμένος 52], σ. 546.

6. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Πιστοῦ καὶ Ἀββᾶ Ποιμένος 58], σ. 620 καὶ 550.

7. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, Περὶ θείου φόβου 14-17, Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν 12, ἔκδ. Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 346-350. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Ὡρ 15], σ. 756.

8. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κλίμαξ [Περὶ διακρίσεως Β', 40], σ. 345.

9. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Πιτυρίωνος], Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν 1, ἔκδ. Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 622.

10. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, Περὶ συνειδήσεως 7, Φιλοκαλία 12, Πρβλ. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Παμβῶ 11], σ. 617.

θηκε στην Σκήτη ως κριτής για ένα μοναχό που άμαρτησε, φορτώθηκε στην πλάτη του ένα καλάθι με άμμο, εξηγώντας ότι, μολονότι οί άμαρτίες του πέφτουν πίσω του δίχως να τις βλέπει, όπως ή άμμος, έντούτοις, αυτός έρχεται να κρίνει ξένα άμαρτήματα¹¹. Τέτοια ήταν ή τρυφερότητα του άββα Ποιμένα, ό όποιος ύμνεϊται ως λύχνος διακρίσεως σε ένα τροπάριο της Έκκλησίας, ώστε στο έρώτημα, αν πρέπει να έλέγχουν άδελφó που άμαρτάνει, άπάντησε ότι αυτός θα τον προσπερνούσε και θα έκανε σαν να μην τον είδε. "Όχι μόνο δεν θα ξυπνούσε έναν άδελφó που άποκοιμήθηκε στην άγρυπνία, αλλά θα έβαζε και τά γόνατά του προσκεφάλι για να τον άναπαύσει¹². Ό μοναχός που συμβιώνει με τους άλλους όφείλει να μην είναι τετράγωνος αλλά στρογγυλός, όπως ό κύκλος, για να μπορεί να κυλά και να δεξιώνεται άγαπητικά τους πάντες¹³. Στόν άνθρωπισμό της έρήμου, όταν ή άσκηση προξενεί λύπη στους άλλους άναιρεί τον έαυτό της. Και όταν γίνεται αυτοσκοπός, χτίζει γύρω από τον άσκητη άδιαπέραστα τείχη, θωρακίζει άντι να άνοίγει τον άνθρωπο.

Ό άσκητικός άγώνας είναι δίκοπο μαχαίρι. Ό Μέγας Άντώνιος θεωρεί ότι ή άσκηση όσο μεγάλη κι αν είναι, άπομακρύνει από τον Θεό, όταν γίνεται χωρίς διάκριση¹⁴. Καθώς εϋστοχα σημειώνει ό Ευάγριος, τó χειρότερο λάθος θα ήταν να κάνει κανείς πάθος την πάλη κατά του πάθους¹⁵. Ό άγιος Κασσιανός ό Ρωμαίος διηγείται ότι κάποτε σε μιá σύναξη γερόντων στην Θηβαΐδα έτέθη τó ζήτημα της μείζονος άρετης. Και άφου άλλοι άββάδες προσδιόρισαν ως τέτοια την νηστεία, την άγρυπνία, την άκτημοσύνη και διάφορες άλλες άρετές, ό Μέγας Άντώνιος έλαβε τον λόγο και είπε ότι πολλοί μοναχοί, ενώ είχαν τις άρετές αυτές, έξεπεσαν από την ευθεία όδό, γιατί ακριβώς δεν διέθεταν τó χάρισμα της διάκρισης. Αυτή είναι ή βασιλική όδος που όδηγεί τον άνθρωπο πέρα από την ύπερβολή της άμετρίας στην διάκριση του άγαθού και του κακού, στην συγκατάθεση με τó θέλημα του Θεού. «Και γάρ όφθαλμός τις της ψυχής και λύχνος, ή διάκρισις ύπάρχει, κατ' εκείνην την ευάγγελικήν φωνήν την λέγουσαν· ό λύχνος του σώματός έστιν ό όφθαλμός· εάν ούν ό όφθαλμός σου άπλοϋς γένηται, όλον τó σωμα σου φωτεινόν έσται· ει δε ό όφθαλμός σου σκο-

11. Άποφθέγματα γερόντων, [Άββα Μωϋσέως 2], σ. 446-448.

12. Άποφθέγματα γερόντων, [Άββα Ποιμένος 113 και 92], σ. 578, 566.

13. Άποφθέγματα γερόντων, [Άββα Ματώη 13], σ. 468.

14. Άποφθέγματα γερόντων, [Άββα Άντωνίου 8], σ. 46.

15. Βλ. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ Π., *Η Πάλη με τον Θεόν*, σ. 222.

τεινός γένηται, ὄλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται». Ἡ διάκριση εἶναι ἡ κυβέρνησις τῆς ζωῆς μας καὶ στὴν Γραφή ὀνομάζεται «βούλευμα». Ἐγινε, λοιπόν, φανερό, συνεχίζει ὁ ἅγιος Κασσιανός, ὅτι χωρὶς τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης καμία ἀρετὴ δὲν μπορεῖ νὰ συγκροτηθεῖ καὶ νὰ παραμείνει μέχρι τέλους σταθερὴ. Τότε οἱ πατέρες συμφώνησαν μὲ τὸν ὄρο καὶ τὴν γνώμη αὐτῆ τοῦ Ἀντωνίου¹⁶. Τὸ ἐγωκεντρικὸ κλείσιμο τῆς ἄσκησης ἔρχεται νὰ διασκεδάσει ἢ διάκριση, νὰ τὸ μεταμορφώσει σὲ χάρι καὶ χαρὰ τῆς δωρεᾶς καὶ τοῦ αὐθυπερβατικοῦ ἀνοίγματος τῆς ὑπαρξῆς. Ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς διάκρισης ἀφορᾷ στὴν ἴδια τὴν ἄσκηση καὶ τὴν σκληρότητά της. Τί νόημα θὰ εἶχε ἡ συνεπὴς τήρησις τῆς ἀσκητικῆς ἐργασίας, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ χαθεῖ ὁ ἀδύναμος ἀδελφός.

Ἡ ἄσκηση δὲν εἶναι αὐτοσκοπὸς οὔτε σώζει ἀπὸ μόνῃ τῆς ἢ ὑπέρμετρον ἐγκράτεια, πού συχνὰ σκληραίνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀδιακρισίαν καὶ τὴν τυπικὴν δεοντολογία της. Ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα, γὰρ νὰ ὑπηρετεῖ τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν τῆς ὑπαρξῆς, χρειάζεται περίθαλψιν καὶ ὄχι ἄμετρον καταπόνησιν καὶ καταπίεσιν. «Πάντα χρὴ μετὰ διακρίσεως ποιεῖν, τὸ δὲ συμμετρεῖσθαι ἑαυτὸν διακρίσις ἐστὶ καὶ ἀσφάλεια τῶ λογισμῶ τοῦ μὴ ταραχθῆναι αὐτὸν μετὰ ταῦτα»¹⁷. Μὲ τὴν πνευματικὴν ἀρετὴ τῆς διάκρισης, ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει καθαρότητα πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴν πού τοῦ παρέχει ἡ νηστεία. Γιατί κατὰ τὸν ἅγιον Κασσιανὸν τὸν Ρωμαῖο, τὸ κέρδος ἀπὸ τῆς νηστείας καὶ τῆς ἄσκησης γίνεται ζημία, ὅταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν ἀδελφόν. «Καὶ γὰρ αἱ νηστεαὶ καὶ ἀγρυπνίαι καὶ ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ πλούτου καὶ ἡ ἀποταγὴ ὄλου τοῦ κόσμου, οὐκ ἔστι τελειότης, καθὰ εἴρηται, ἀλλὰ τελειότητος ἐργαλεῖα»¹⁸. Ἐργαλεῖα τῆς ἀδιακρισίας εἶναι ἡ τυπικότης καὶ ἡ ἀφη-

16. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Λεόντιον Ἠγούμενον, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α'*, σ. 85-87.

17. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, *Ἀπόκρισις* 621, στὸν τόμο Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Κείμενα Διακριτικὰ καὶ Ἠσυχαστικά*, ἔκδ. Ἰ. Μονῆς Καρέα, τόμ. Γ', σ. 216. Πρβλ. Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου, *Πρὸς Λεόντιον Ἠγούμενον, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α'*, σ. 93, «Πᾶσι τοίνυν δυνάμει καὶ πάσῃ σπουδῇ, τὸ ἀγαθὸν τῆς διακρίσεως χάρισμα ἐν ἑαυτοῖς ὀφειλομένον κήσασθαι· ὅπερ δυνασθεταί ἡμᾶς ἐξ ἑκατέρας ὑπερβολῆς, ἀβλαβεῖς διαφυλάττειν. Καὶ γὰρ, καθὼς λέγουσιν οἱ πατέρες, οἱ ἀκρότητες ἑκατέρων τῶν μερῶν, ἐπίσης βλάπτουσι». ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ, *Περὶ τῶν αἰρουμένων ἡσυχως βιώναι, λς'*, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Δ', σ. 235, «Ἡ μετὰ λόγον εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ στενότης, βασιλικὴ ἐστὶν ὁδὸς ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑποπασμός, ἢ ἡ ἄλογος συγκατάβασις, ἀσύμφορα εἰσιν, ὡς ἑκατέρωθεν παρὰ λόγον γινόμενα».

18. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Λεόντιον Ἠγούμενον, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α'*, σ. 83.

ρημένη δεοντολογία. Τὸ οὐσιῶδες στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ δὲν εἶναι οἱ ὑπέρομετρος ἀσκητικὲς ἐπιδόσεις καθ' ἑαυτές, ἀλλὰ ἡ πορεία τῆς ὑπαρξῆς μὲ πυξίδα τὴν διάκριση τῶν λογισμῶν, τὴν χαρισματικὴ ἐκείνη φρόνηση, ποὺ ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ διάκριση τῶν λογισμῶν, τῶν πνευματικῶν καταστάσεων, τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν παθῶν εἶναι, κατὰ τοὺς νηπτικούς πατέρες, ἓνα ἐκ τῶν «ἐπισημοτάτων» χαρισμάτων καὶ δώρων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁹. Τὸ χάρισμα αὐτὸ γεννᾶται στὸν ἄνθρωπο «ἐκ τῆς ταπεινώσεως» καὶ εἶναι καρπὸς τῆς ἄσκησης καὶ τῆς ὑπακοῆς στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν ἄββᾶ Ἡσαΐα, εἶναι ἀδύνατο νὰ κατορθώσει κανεὶς τὴν διάκριση δίχως προηγουμένως νὰ τὴν ἔχει ἐπιζητήσει μὲ τὸν ἀσκητικό του ἀγώνα²⁰. Θεωρεῖται δὲ «πασῶν τῶν ἀρετῶν γεννήτρια καὶ φύλαξ». Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ὀρίζει ὅτι «διάκρισις εἶναι ἡ τοῦ θείου θελήματος ἀσφαλὴς κατάληψις, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ καὶ πράγματι»²¹. Ὁ ἀσκητὴς συχνὰ εἶναι ἀβέβαιος γιὰ τὸ ἂν ταυτίζεται ἢ θέλησέ του μὲ τὴν θέληση τοῦ Θεοῦ. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ διακρίνουμε καὶ νὰ ἐπιλέξουμε μεταξὺ δύο ἢ περισσότερων ἐνδεχομένων, ἀλλὰ νὰ διακρίνουμε ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ ἓνα καὶ μοναδικό, ἐφόσον «ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεία» (Λουκ. 10,42).

Ἡ διάκριση, λοιπόν, εἶναι ἀρετὴ²² - ὁδηγὸς στοὺς δύσβατους δρόμους καὶ στὰ διλήμματα τῆς μοναστικῆς βιοτῆς, ἓνα ἐσωτερικὸ φῶς μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἀναχωρητὴς μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν ἀσφαλῆ πορεία στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τοὺς σκοπέλους τῆς δαιμονικῆς πλάνης. Ἡ διάκριση ἀποτελεῖ φανέρωση ἐσωτερικῆς σταθερότητας, ἡ ὁποία τὰ πάντα οἰκονομεῖ. Κατὰ τὸν ὄσιο Βαρσανούφιο, ἡ διάκριση εἶναι δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ποῦ, βυθομετρώντας τὴν ποιότητα καὶ τὴν προέλευση τῶν λογισμῶν, ἀπλώνει παντοῦ τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ. Κάθε λογισμὸς ποῦ δὲν ἔχει τὴν γαλήνη τῆς ταπεινώσεως δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό²³. «Ἐὰν ἐρευνήσεις ἐν γνώσει καὶ διακρίσει, εὐρίσκεις πάντως εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ διαβόλου νομιζόμενον ἀγαθόν, μὴ ὄν τίποτε ἴχνος ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἢ κε-

19. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Λεόντιον Ἠγούμενον*, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν Α', σ. 85.

20. Πρβλ. ΑΒΒΑ ΗΣΑΪΟΥ, *Περὶ τῆς χαρᾶς τῆς γενομένης τῇ ψυχῇ* 115, Φιλοκαλία 12, σ. 64-68.

21. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλῆμαξ [Περὶ διακρίσεως]*, σ. 303.

22. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Ἄββᾶ Ἰωάννου Κολοβοῦ 34], σ. 314. Πρβλ. ΑΒΒΑ ΗΣΑΪΟΥ, *Περὶ Ἀρετῶν 2*, Φιλοκαλία 12, σ. 78.

23. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, *Ἀπόκρισις 21*, τόμος Α', σ. 90.

νοδοξίαν ἢ τάραχον ἢ ἄλλο τί τῶν τοιούτων»²⁴. Ὁ ἀσκητικὸς ἀγῶνας δὲν εἶναι σκιαμαχία ἀλλὰ ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου. «Δὸς αἷμα καὶ λάβε πνεῦμα»²⁵. Κατὰ τὸν ἀββᾶ Λογγίνο, ὁ ἀσκητὴς ἀναγνωρίζει τὴν δωρεὰ καὶ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅταν μὲ τὸν αἱμάτινο ἀγῶνα του ὑπερβαίνει τὴν φθορὰ τῶν παθῶν.

Καλλιεργώντας τὸ ἀσκητικὸ φρόνημα, οἱ πατέρες τῆς ἐρήμου ἀπέφευγαν, συνήθως, τὴν ἐνασχόληση μὲ δογματικὰ ζητήματα καὶ συζητήσεις, γιὰ νὰ μὴ προκαλοῦνται ἔριδες καὶ μίση. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, σπάνια συζητοῦσαν καὶ ἐρμηνευτικὰ θέματα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, γιὰ νὰ μὴ ὀδηγηθοῦν σὲ διχογνωμίες²⁶. Μολονότι προτιμοῦσαν τὴν πράξη ἀπὸ τὴν γυμνὴ θεωρία καὶ ἀποδέχονταν συχνὰ μὲ ταπεινώση καὶ τὴν πλέον προσωπικὴ κατηγορία ἐναντίον τους, ὡστόσο, ἀπέναντι στὴν κατηγορία γιὰ αἵρεση ἀντιδροῦσαν μὲ θαυμαστὴ διάκριση, καθόσον «τὸ δὲ αἰρετικὸς χωρισμὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ θέλω χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ»²⁷. Ὁ φόβος τῆς αἵρεσης τοὺς ὀδηγοῦσε στὴν ἀναζήτηση πνευματικῶν πατέρων πού νὰ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης²⁸.

Ὁ πνευματικὸς πατέρας, ἀββᾶς ἢ γέρονς στὴν ἀσκητικὴ γραμματεία, εἶναι ἐκεῖνος πού γνωρίζει ἐκ πείρας τὴν ὁδὸ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ ἀναλαμβάνει νὰ εἰσαγάγει καὶ νὰ συμπαρασταθεῖ «ἐν πολλῇ εὐσπλαχνία» τοὺς ἀσθενέστερους²⁹. «Ὅπως αὐτὸς πού δὲν ἔχει ὀδηγὸ χάνει εὐκόλα τὸν δρόμο, ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι πολὺ ἔξυπνος, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού προχωρεῖ αὐτοκυβέρνητος τὴν μοναχικὴ ὁδὸ, εὐκόλα χάνεται, ἔστω καὶ ἐὰν κατέχει ὅλη τὴ σοφία τοῦ κόσμου»³⁰. Ἡ πνευματικὴ πατρὸτητα εἶναι μία χαρισματικὴ καὶ προφητικὴ λειτουργία στὴν ἀσκητικὴ παράδοση τοῦ μοναχισμοῦ, καθόσον «οὐ πάντων ἐστὶ ὀδηγήσαι καὶ ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἡ θεία διάκρισις κατὰ τὸν Ἀπόστολον· διάκρισις πνευμάτων, ἡ διαιροῦσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου»³¹. Θε-

24. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, *Ἀπόκρισις 405*, τόμος Β', σ. 318. Πρβλ. *Ἀπόκρισις 60*, Α', σ. 160. *Ἀπόκρισις 84*, σ. 206, «Δέδωκεν ὁ Θεὸς σύνεσιν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ διακρίναι τὰ πράγματα». Πρβλ. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν τινα 9*, Φιλοκαλία 12, σ. 373.

25. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Αββᾶ Λογγίνου 5], σ. 398.

26. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Αββᾶ Ἀμμούν 2], σ. 140-142.

27. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Αββᾶ Ἀγάθωνος 5], σ. 104-106.

28. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, *Ἀπόκρισις 539*, τόμος Β', σ. 14. Πρβλ. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Αββᾶ Σισώη 48], σ. 686.

29. Μ. Βασιλείου, *Ἠθικά π'· Ὅροι κατὰ Πλάτος μγ'*.

30. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ Περὶ διακρίσεως Γ'*, 45, σ. 360.

31. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κεφάλαια πάνν ὠφέλιμα*, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν Δ', σ. 86.

μελιώδη γνωρίσματα της πνευματικής πατρότητας είναι η διάκριση και η αγάπη. Ο πνευματικός πατέρας έχει το προφητικό και διακριτικό χάρισμα να φανερώνει το θέλημα του Θεού, διεισδύοντας προηγουμένως στα μυστικά βάθη της ύπαρξης του άλλου. Στο έργο της διάκρισης των λογισμών γίνεται αποδέκτης του θείου θελήματος. Συλλαμβάνοντας πέρα από συμβατικές καταστάσεις την αλήθεια του ανθρώπινου προσώπου, αγωνίζεται με την διακριτική του παιδαγωγία να το αποκαταστήσει κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού. Σύμφωνα με τον άγιο Κασσιανό τον Ρωμαίο, στην μοναστική ζωή «ούκ άλλη εύρεθήσετε όδός σωτηρίας ασφαλής, ως τὸ ἐξαγγέλλειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς τοῖς διακρικωτάτοις τῶν πατέρων καὶ ἀπὸ τούτων πρὸς ἀρετὴν κανονίζεσθαι καὶ μὴ τῷ ἰδίῳ λογισμῷ καὶ κριτηρίῳ ἀκολουθεῖν»³².

Ὡστόσο, δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ τὴν διαστολὴ μεταξὺ ὀρθοῦ καὶ ἐσφαλμένου, ἀλλὰ γιὰ κάτι βαθύτερο. Ἡ διάκριση δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς στὴ διάγνωση ἢ στὴν προέλευση τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἔνδον σκιρτημάτων, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπόδειξη τῆς ὀρθῆς κάθε φορᾶς θεραπείας τῶν ἐμπαθῶν καταστάσεων. Ἡ διάκριση τῶν λογισμῶν δὲν ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος δικανικῆς τακτοποίησης, ἀλλὰ διαδικασία αὐτογνωσίας. Εἶναι τὸ ψυχικὸ ἀνοιγμα τῆς ὑπαρξης στὴν ἐν ταπεινώσει ἀποκάλυψη καὶ τῶν πλέον μύχιων σκιρτημάτων, ἢ δυναμικὴ καὶ ἐλεύθερη οἰκείωση τοῦ θείου θελήματος. Τὸ θεραπευτικὸ ἔργο τῆς πνευματικῆς διάκρισης ὑπερβαίνει τὴν φυσικὴ ἰκανότητα ἢ τὴν ὑπεραισθητὴ ἀντίληψη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελεῖ δωρεὰ καὶ καρπὸ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν πνευματικὸ πατέρα καὶ στὰ τέκνα του, προῖόν τῆς ἀδιάλειπτης ἀσκητικῆς συνέργειας.

Ἀλλὰ ἡ διάκριση δὲν συνιστᾷ ἀπρόσωπη κατάσταση. Εἶναι ἀγαπητικὴ δεξίωση τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου κατὰ τὴν ὁποία ὁ πνευματικὸς ἀναλαμβάνει τὰ βάρη καὶ τὰ βάσανα τοῦ τέκνου του, ἀγωνιᾷ καὶ συμπάσχει μαζί του³³. Λέγεται στὸ Γεροντικὸ γιὰ τὸν ἄββᾶ Ποιμένα ὅτι «ἦν γὰρ ἔχων ἀγάπην, καὶ πολλοὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν»³⁴. Τέτοια εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ πνευματικοῦ πατέρα πὺν παρκαλεῖ τὸν Θεὸ ἢ νὰ τὸν εἰσαγάγει στὴν Βασιλεία του μαζί με τὰ τέκνα του ἢ

32. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Πρὸς Λεόντιον Ἠγούμενον*, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α', σ. 92.

33 ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, *Ἀπόκρισις* 239, τόμος Β', σ. 56, «Καὶ μετ' αὐτὸν ἠπλωσα ἐπὶ σὲ τὰς πτέρυγας μου ἕως τῆς σήμερον καὶ βαστάζω σου τὰ βάρη καὶ τὰ παραπτώματα καὶ τὰς καταφρονήσεις τὰς περὶ τῶν λόγων μου πρὸς σέ, καὶ τὰς ἀμελείας· καὶ θεωρῶν ἐσκέπαζον, ὡς θεωρεῖ καὶ σκεπάζει τὰς ἁμαρτίας ὁ Θεός, ἀπεκδεχόμενός σε μετανοοῦντα».

34. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Ἀββᾶ Ποιμένος 8], σ. 524.

νά τὸν ἐξαλείψει ἀπὸ τὴν βίβλο τῶν σωζομένων³⁵. Ἐδῶ ἡ διάκριση τοῦ πνευματικοῦ πατέρα ἀποκαλύπτεται ὡς οἰκονομία τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία ἐκουσίως ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτὸ χάριν τοῦ ἄλλου, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν του τέκνων. Καὶ ὁ ἄββᾶς Βαρσανούφιος ἀποτύπωνε τὸν τρόπο τῆς πνευματικῆς πατρότητος, ὅταν ἔγραφε πρὸς ἕναν ἄρρωστο καὶ γέροντα μοναχὸ τὰ παρακάτω λόγια: «Ἀδελφὲ Ἀνδρέα, τῆς ψυχῆς μου ἠγαπημένε...ὡς οἶδεν αὐτὸς ὁ Θεός, οὐκ ἔστι ριπὴ ὀφθαλμοῦ ἢ ὥρα, ἐν ἧ οὐκ ἔχω σε ἐν τῷ νῶ καὶ ἐν τῇ προσευχῇ· καὶ εἰ ἐγὼ οὕτω σε ἀγαπῶ, ὁ Θεὸς ὁ πλάσας σε περισσότερον σε ἀγαπᾷ. Καὶ δέομαι αὐτοῦ ὁδηγήσαι σε καὶ κυβερνήσαι κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ»³⁶.

3. Ἡ διάκριση στὴ θεολογία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων

Οἱ πρῶτοι πατέρες τῆς ἐρήμου ἦσαν κυρίως Κόπτες χωρικοὶ τῆς Αἰγύπτου δίχως κοσμικὴ μόρφωση. Μολοντί δὲν γνώριζαν καλὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία, ἐντούτοις, δὲν τοὺς ἦταν ἄγνωστα ὀρισμένα βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἠθικῆς, κυρίως, σκέψης. Ὁ ἀναχωρητικὸς βίος στὴν ἐρημο, ὅπως καὶ στίς φιλοσοφικὰς σχολὰς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐμφανίζει στοιχεῖα μαθητείας καὶ σχολῆς, μόνο πού ἡ ἐπιδίωξη τῆς κοσμικῆς σοφίας καὶ παιδείου μεταπλάθεται τώρα σὲ ἀναζήτηση τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, στὴν ἀσκησι τῶν ἀρετῶν καὶ στὴ μάχη ἐναντίον τῶν παθῶν.

Οἱ νέοι ἀσκητὲς ἔρχονται νὰ ζήσουν καὶ νὰ μαθητεύσουν δίπλα σὲ παλαιοὺς γέροντες καὶ ἄββάδες. Οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς ἐρήμου, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστους, δὲν ἔγραφαν ἀλλὰ δίδασκαν μὲ τὸ ἔργο καὶ τὸ λόγο τους τὴν ἔμπρακτη γνώση, «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι, ἐὰν μὴ ψηλαφήσητε ταῖς χερσίν ὑμῶν, μὴ μαρτυρήσητε»³⁷. Λέγεται στὸ Γεροντικὸ ὅτι ὁ ἄλλοτε Βυζαντινὸς εὐγενὴς Ἀρσένιος, ἄνθρωπος εὐρείας κοσμικῆς παιδείας καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Θεοδοσίου Α΄, ὅταν ρωτήθηκε γιατί ζητᾷ ἀπαντήσεις περὶ τῶν λογισμῶν του ἀπὸ ἕναν ἀγροῖκο Αἰγύπτιο γέροντα, ἀπάντησε χαρακτηριστικὰ, «τὴν μὲν ρωμαϊκὴν καὶ ἑλληνικὴν ἐπίσταμαι παιδεύειν, τὸν δὲ ἀλφάβητον τοῦ ἀγροῖκου τούτου οὐπω μεμάθηκα»³⁸. Τὸ ἀλφαβητὰρι τῶν ἀγροίκων αὐτῶν Αἰγυπτίων γὰ

35. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, Ἐπίσκοπος 110, τόμος Α΄, σ. 244.

36. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, Ἐπίσκοπος 208, τόμος Α΄, σ. 432.

37. Ἐπίσκοπος 114, [Ἐπίσκοπος Ποιμένος 114], σ. 578.

38. Ἐπίσκοπος 6, [Ἐπίσκοπος Ἀρσενίου 6], σ. 68.

τόν ἄββᾶ Ἀρσένιο ἦταν ἡ κοπιώδης ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν³⁹.

Ὡστόσο, οἱ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μὲ τρόπο ρωμαλέο συνέδεσαν τὴ δογματικὴ θεολογία μὲ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ. Πράξι καὶ θεωρία, Αἰγύπτιοι καὶ Ἑλληνες συνέβαλαν, ὥστε μὲ τὴν πράξι καὶ τὴν θεωρία νὰ δημιουργηθεῖ τὸ πνευματικὸ φαινόμενο τοῦ μοναχισμοῦ, τὸ ὁποῖο καὶ ἐγκολπώθηκε ἀπὸ ὅλη, σχεδόν, τὴν τότε χριστιανικὴ οἰκουμένη. Μία πλούσια ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ γραμματεία, προερχόμενη ἀπὸ τὴ μοναστικὴ παράδοση, ἀποτύπωσε μὲ ἔντονο τὸ βιωματικὸ στοιχεῖο, αὐτὸ ποῦ θὰ ὀνομάζουμε *πολιτισμὸ ἢ ἀνθρωπισμὸ τῆς ἐρήμου* καὶ περὶ αὐτοῦ πρόκειται κυριολεκτικὰ.

Ὁ Μέγας Βασίλειος θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τῆς Γραφῆς, δὲν γίνεται μὲ τὴν σοφία τοῦ κόσμου. Χρειάζονται ἀσφαλῆ θεολογικὰ κριτήρια καὶ κυρίως τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁴⁰. Ὁ Καππαδόκης θεολόγος, προσεγγίζοντας τὸ ζήτημα τῆς αὐτογνωσίας, σύμφωνα μὲ τὴν παλαιοδιαθηκικὴ προτροπὴ «πρόσεχε σεαυτῶ, μὴ πότε γένηται ρῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα» (Δευτ. 15,9), κάνει λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ τῆς διάκρισης ὡς τὸν ἀκοίμητο ὀφθαλμὸ τῆς νοερῆς ψυχῆς ποῦ περισκοπεῖ πανταχόθεν τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ κατέρχεται ἀκόμη καὶ στὰ βάθη τῆς ὑπαρξεως του⁴¹. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἐπεκτείνει τὴν προτροπὴ αὐτὴ καὶ στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἄδολου καὶ διακριτικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ ἀδελφοῦ⁴².

Ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος ἐπισημαίνει ὅτι ἡ φυσικὴ γνώση ἀποτελεῖ ἕνα πρῶτο ἐπίπεδο διάκρισης καὶ εἶναι γνώρισμα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τὸ ὁποῖο ἐναπέθεσε ὁ Θεός. Ἡ λογικὴ αὐτὴ δυνατότητα μπορεῖ νὰ διακρίνει μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ. Ἡ πνευματικὴ, ὁμως, γνώση εἶναι διαφορτικὴ. Εἶναι χάρισμα ποῦ παρέχεται ἤδη διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας καὶ ἀποσκοπεῖ στὴ θεωρία τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ. Ἡ πνευματικὴ γνώση βεβαιώνει ὡς ἀσφαλέστερη τὴν φυσικὴ γνώση⁴³. Καθὼς ἐπισημαίνει ὁ ὄσιος Πέτρος Δαμασκηνός, ἡ μὲν πνευματικὴ διάκριση εἶναι χάρισμα, ἐνῶ ἡ λογικὴ διάκριση καὶ ἡ φυσικὴ γνώση ἀποτελεῖ «ἀνθρώπινο μάθημα»⁴⁴. Κατὰ τὸν Διάδοχο Φωτικῆς, ἡ διάκρι-

39. Ἀποφθέγματα γερόντων, [Ἀββᾶ Ἀρσένιου 5], σ. 68.

40. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν κληρικοῖς.

41. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῶ» 2.

42. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ Περὶ διακρίσεως Β'*, 16, σ. 338.

43. ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, *Περὶ γνώσεως καὶ πίστεως Λόγος ΙΗ'*.

44. ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Περὶ διακρίσεως*, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Γ', σ. 68.

ση είναι τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς γνώσης καὶ συνιστᾶ χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι, ὡστόσο, μιὰ ἔμπρακτη γνώση ποὺ ἀποκαλύπτεται ἐν ἀγάπῃ, καθόσον ἢ ἐν ταπεινώσει κάθαρση τῶν παθῶν συνιστᾶ κορύφωση τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ πρὸς τὸν πλησίον⁴⁵. Γιατί αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸν Θεό, ἐκεῖνος γνωρίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀλλοιώνεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη του, ἐνῶ στὴν καρδιά του δὲν παύει νὰ καίγεται ἀπὸ τὸν φωτισμὸ τῆς ἐρωτικῆς αὐτῆς γνώσεως.

«Διάκρισις σημαίνει λύχνος μέσα στοῦ σκοτάδι»⁴⁶. Ἡ διάκριση στοὺς ἀρχαίους στὴν πνευματικὴ ζωὴ εἶναι ἢ ὀρθὴ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ τους, στοὺς μεσαίους εἶναι μία νοερὴ αἴσθηση, ἢ ὁποῖα διακρίνει ἀλάνθαστα τὸ ὄντως ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἀγαθὸ καὶ ἀπὸ τὸ κακὸ. Στοὺς τέλειους, ἡ διάκριση ἀποτελεῖ χαρισματικὴ γνώση, ἢ ὁποῖα ἔχει τὴν δύναμη νὰ διεισδύει καὶ νὰ φωτίζει καὶ ὅσα σκοτεινὰ ὑπάρχουν μέσα στοὺς ἄλλους. Εἶναι ἡ γνώση τοῦ θείου θελήματος σὲ κάθε καιρὸ καὶ τόπο καὶ περίπτωσι⁴⁷. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος παραγγέλλει, «σὲ ὅλα μας τὰ ἔργα, καὶ στὰ ἅμεσα καὶ στὰ ἀπώτερα, ἄς ἀναζητοῦμε τὴν σημασία ποὺ ἔχουν ὅσον ἀφορᾷ τὸν Κύριον»⁴⁸. Μολονότι πρόκειται γιὰ χάρισμα καὶ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐντούτοις ἡ διάκριση ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη συνέργεια στοῦ μέτρο ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται νὰ διαφυλάσσει τὴν καθαρότητα τῆς συνειδήσεώς του καὶ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ σώματός του.

Κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο, ἡ διάκριση εἶναι ὁ πνευματικὸς ὀφθαλμὸς μὲ τὸν ὁποῖο ὁ πνευματικὸς πατέρας βλέπει μέσα στὴν καρδιά του ἀλλὰ καὶ μέσα στίς καρδιές τῶν τέκνων του, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ ὀρθῶς τὸ ἔργο του. Ἐμπειρὸς στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ διορατικὸς, εἰσχωρεῖ στοῦ βάθος τῶν φαινομένων καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ μπορεῖ νὰ διακρίνει ἀκόμη καὶ τοὺς πιὸ ἀνεπίγνωστους λογισμοὺς τῆς καρδιάς, τίς πιὸ ἐνδόμυχες τάσεις τῆς συνειδήσεως, τίς ἐμπαθεῖς κινήσεις καὶ τοὺς ρεμβασμοὺς τῆς ψυχῆς. Ἡ διάκριση, ὡς χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ συνάμα ἀσκητικὴ ἐμπειρία καὶ γνώση, καθιστᾷ τὸν πνευματικὸ πατέρα «ἐπιστήμονα ἱατρό», ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ προβαίνει στὴν ὀρθὴ διάγνωση καὶ θεραπεία τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς⁴⁹.

45. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ἀσκητικὸς* ζ' - ις', Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν Α', σ. 237-239.

46. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ Περὶ διακρίσεως* Β', 22, σ. 340.

47. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ Περὶ διακρίσεως* Α', 1, σ. 303-304.

48. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ Περὶ διακρίσεως* Β', 5, σ. 334.

49. Βλ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΟΥ Β., *Ἡ πνευματικὴ πατρότης κατὰ Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1977, σ.82-89.

Ὁ νοῦς, ὡς τὸ γνωστικὸ ὄργανο καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, στὸ μέτρο ποῦ δέχεται ἐλεύθερα τὴν δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, φωτίζεται διὰ τῆς χάριτος καὶ μπορεῖ, πλέον, νὰ διακρίνει τοὺς καλοὺς καὶ θεόπεμπτους λογισμοὺς ἀπὸ τοὺς κακοὺς καὶ δαιμονικοὺς, κυρίως, ὅμως, διακρίνει καὶ δεξιώνεται τὴν θέληση τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι διακρίνει τὰ ὄντα, τὰ αἰσθητὰ κτίσματα καὶ τοὺς λογισμοὺς «κατὰ φύσιν», δηλαδή, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο σκοπὸ. Τοῦτο ἀκριβῶς συνιστᾷ τὴν τελειότητα τῆς γνώσης⁵⁰. Ἡ λειτουργία αὐτὴ τοῦ νοῦ δὲν εἶναι μία φυσικὴ κατάσταση, ἀλλὰ ἔργο καὶ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνοικίζεται ὡς φῶς καὶ ἀναπαύεται στὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὰ ταμεῖα τῆς καρδιάς του, ἢ ὅποια σφραγίζεται ἀπὸ τὸ θεῖο κάλλος. «Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε» (Ψαλμ. 4,7), λέγει ὁ ψαλμωδός. Εἶναι ὁ λύχνος τῆς γνώσης καὶ γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει «τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε» (Α΄ Θεσ. 5,19)⁵¹.

Παρὰ τὶς προσβολὰς τῶν δαιμονικῶν παθῶν, ὁ νοῦς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος καὶ διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προοδεύει στὴν πείρα τῆς διάκρισης καὶ τῆς διεύρυνσης τῶν ὁρίων τῆς γνώσης. «Ὁ νοῦς, ὅταν ἄρξηται πυκνῶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐνεργεῖσθαι, διαφανῆς τις ὄλος γίνεται, ὥστε τὸ ἑαυτοῦ φῶς αὐτὸν πλουσιῶς ὁρᾶν»⁵². Στὴν ἀσκητικὴ γραμματεία μαρτυρεῖται ὅτι, ὅταν ὁ νοῦς φωτισθεῖ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος γίνεται ὁλόκληρος ἓνα εἶδος ὀφθαλμοῦ, ποῦ φωτίζεται καὶ φωτίζει, μεταμορφώνοντας καὶ τὶς σωματικὲς αἰσθήσεις τοῦ μοναχοῦ. Κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ, πολλὰ ἀπὸ τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ φωτισμοῦ τοῦ νοῦ διαπορθμεύονται μὲ τὴ συνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ πρὸς τὸ σῶμα, ὥστε ἡ αἰσθητὴ διάσταση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς ὄχι μόνο νὰ συναισθάνεται τὸ ἀπόρρητο μυστήριον τῆς σχέσης μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμετέχει «κατὰ τὸ συναμφοτέρον» στὴν κοινωνία τῆς θεώσεως⁵³. Ἐκφράσεις ὅπως, ὁ νοῦς «οἶον ὀφθαλμὸς ὑπάρχων τῆς ψυχῆς»⁵⁴ «ὡν ὄλος ὀφθαλμός», ἢ ψυχὴ «ὄλη ὀφθαλμός» ἢ «ὄλη φῶς», «ὄλη πνεῦμα» ἢ, ἀκόμη, «ὀφείλει εἶναι ὁ μοναχός, ὡς τὰ Χερουβείμ καὶ

50. ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγοι Συνοπτικοὶ* Λ΄, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Γ΄, σ. 141.

51. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ἀσκητικὸς* κη΄, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α΄, σ. 242.

52. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ἀσκητικὸς* μ΄, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α΄, σ. 246.

53. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ἀντιρρητικὸς* 7, 39, Συγγράμματα, ἔκδ. Χρήστου, τόμος Γ΄, σ. 491-Τριάδες 1,3,31, τόμος Α΄, σ. 442. 2,2,28, σ. 534-535.

54. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Τριάδες* 1,3,9, τόμος Α΄, σ. 418-419.

τὰ Σεραφεΐμ, ὄλος ὀφθαλμός»⁵⁵, δηλώνουν ὅτι ὁ ἐν Χριστῷ φωτισμός καὶ ἡ διαφάνεια τῆς ὑπαρξῆς εἶναι ἡ ἀνώτερη βαθμίδα τῆς πνευματικῆς γνώσης.

Ἐννοεῖται, λοιπόν, εἶναι ὁ ὀφθαλμός τῆς πνευματικῆς διάκρισης τῆς καρδιάς⁵⁶. Ἡ θεία χάρις μυστικὰ κατοικεῖ ἤδη ἀπὸ τὸ βάπτισμα στὰ βάθη τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς⁵⁷, ὅπου ἐδρεῖται καὶ «τὸ τῶν λογισμῶν ταμεῖον» καὶ παρέχει τὴν λεπτότητα τῆς διάκρισης τῶν λογισμῶν, καθόσον μετὰ τὴν πώση τοῦ Ἀδάμ ἡ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου ὑπέστη μία τραγικὴ διάσπαση. Ἐννοεῖται πρῶτος ὡς αὐτεξούσιος, ὑπέστη τὴν τραγικὴν συνέπεια τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἐγκλωβίστηκε στὴν πώση καὶ στὰ σκοτάδια τῆς. Ὅμως, ἡ χάρις τοῦ βαπτίσματος ἀνακαινίζει τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γιὰ τὸ κατ' ὁμοίωσιν ἀπαιτεῖται ἡ ἀνθρώπινη συνέργεια. «Ὅτε γοῦν ἄρξεται ὁ νοῦς ἐν πολλῇ αἰσθήσει γεύεσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τότε ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι ἄρχεται ἡ χάρις ὡσπερ ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ κατ' εἰκόνα τὸ κατ' ὁμοίωσιν»⁵⁸. Κατὰ τὴν φιλοκαλικὴ καὶ ἡσυχαστικὴ παράδοση, λοιπόν, ἡ χαρισματικὴ αὐτὴ ἐμπειρία πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ νοῦς, ὑπερβαίνοντας τὸν ἑαυτό του, «ἐν Πνεύματι Θεῶν ὀρεῖ»⁵⁹.

Ἡ διάκριση εἶναι τὸ φῶς πὺν φέγγει στὰ σκοτάδια τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ὄντως φῶς καὶ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἀλήθεια πὺν εἶναι ἐννοήσιμα στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φῶς τῆς ζωῆς, τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς πὺν πρόσταξε κατὰ τὴ δημιουργία τῆς κτίσεως νὰ λάμψει τὸ φῶς στὸ σκοτάδι, τώρα «ἐλάμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁶⁰. Ἡ γνωσιολογία τῆς πνευματικῆς διάκρισης δὲν εἶναι ἕνας ἀφρημένος μυστικισμός, ἀλλὰ γνώση «ἐν προσώπῳ» κατ' ἐξοχὴν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑποστατικὸ φῶς ἀχώριστο ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, δωρίζεται καὶ ἀνακαινίζει προσωπικὰ συγκεκριμένους ἀνθρώπινες ὑποστάσεις⁶¹. Ἡ διάκριση ἀναδεικνύει

55. Βλ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Λόγος Α', Δ', Θ', ΙΗ', ΛΓ'. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Ἀββᾶ Βησσαρίωνος 11], σ. 170.

56. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, *Ὁμιλία Δ'*, 1. ΜΓ', 7.

57. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ἀσκητικός* ος', Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α', σ. 258.

58. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ἀσκητικός* πθ', Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν Α', σ. 265.

59. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Τριάδες* 2,3,11, τόμος Α', σ. 547. Βλ. ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ ΣΤ., *Κοινωνία θεώσεως. Ἡ σύνθεση Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2001, σ. 450-456.

60. Β' Κορ. 4,6. Πρβλ. Ματθ. 5,14. Ψαλμ. 35,10. Ἰω. 8,12.

61. Βλ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, *Περὶ ἐλευθερίας* νοός, 22, «Ἡ τοῦ Πνεύματος ἐλλαμψις...

ται ἔτσι σὲ κατ' ἔξοχὴν χριστοκεντρικὴ ἐμπειρία καὶ ὄχι ἀσφαλῶς σὲ μιὰ ἀγιασμένη μαντεία ἢ φυσικὴ ἰκανότητα. Ὡς ἐκ τούτου, ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ διαφοροποιεῖ τὸ βίωμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκητικῆς ζωῆς ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἔξω-χριστιανικὴ μυστικὴ ἐμπειρία. Τόσο ὁ λειτουργικὸς χαρακτήρας τῆς νοερᾶς προσευχῆς ὅσο καὶ ἡ μυστηριακὴ ζωὴ τῶν ἀσκητῶν ἀποτελοῦν τὴ βάση καὶ τὶς ἐκκλησιολογικὲς προϋποθέσεις τῆς πνευματικῆς διάκρισης. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ τὸ μυστήριον τῆς θεανθρώπινης συνέργειας στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ.

Γιὰ τοὺς πατέρες τῆς ἐρήμου, ἡ εὐχαριστιακὴ ζωὴ ἦταν ἡ ἀσφαλὴς βάση καὶ ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς, ἐνῶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀγίων καὶ ἀχράντων μυστηρίων λόγῳ ἀσκητικῆς ὑπερβολῆς ἦταν συνώνυμη τῆς ὑπεροψίας, τῆς ἀλαζονείας, τῆς πλάνης καὶ σκοτισμοῦ τῆς διανοίας⁶². «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων... (Ψαλμ. 41,2) ...οὕτω καὶ οἱ μοναχοί, ἐν τῇ ἐρήμῳ καθεζόμενοι, καίονται ἀπὸ τοῦ ἰοῦ τῶν πονηρῶν δαιμόνων καὶ ἐπιποθοῦσι τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν, ὥστε ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, τουτέστιν ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἵνα καθαρισθῶσιν ἀπὸ πικρότητος τοῦ πονηροῦ»⁶³. Μακρὰ ἀπὸ τὴν νεοπλατωνίζουσα «πνευματικότητα» τοῦ Ὁριγένη καὶ τοῦ Εὐαγρίου, ἡ ἀσκητικὴ γνωσιολογία εἶναι βαθύτατα μυστηριακὴ καὶ προσωπικὴ. Ἡ γνῶσις τοῦ Χριστοῦ δὲν γίνεται στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀσώματου νοῦ καὶ τῆς διάνοιας, ἀλλὰ προσωπικὰ καὶ σωματικὰ διὰ τῆς Εὐχαριστίας. «Ὁ γὰρ χριστιανισμὸς βρῶσις ἐστὶ καὶ πόσις, καὶ ὅσον τις ἐσθίει ἀπ' αὐτοῦ, ἐκ τῆς ἡδύτητος ἐπιπλεῖον ἐρεθίζεται ὁ νοῦς ἀκατάσχετος καὶ ἀκόρε-

ὑποστατικοῦ φωτὸς ἐν ταῖς ψυχαῖς βεβαῖα καὶ διηνεκῆς ἔλλαμψις». ΠΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ ΣΤ., *Προλεγόμενα στὴ θεολογία τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν*, ἔκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1992. YANGAZOGLU S., «The person in the Trinitarian Theology of Gregory Palamas. The Palamite Synthesis of a Prosopocentric Ontology», *Philotheos, International Journal for Philosophy and Theology* 1, σ. 137-143, Beograd 2001· «Salvezza come divinizzazione dell'uomo nella teologia di san Gregorio Palamas», στὸ συλ. τόμο *Divinizzazione dell'uomo e redenzione dal peccato, Le teologie della salvezza nel cristianesimo di Oriente e di Occidente*, Centro di Studi Religiosi Comparati Edoardo Agnelli, Torino 2004, σσ. 45-59. Βλ. ἐπίσης ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, *Περὶ ἐλευθερίας νοός*, 22, «Ἡ τοῦ Πνεύματος ἔλλαμψις... ὑποστατικοῦ φωτὸς ἐν ταῖς ψυχαῖς βεβαῖα καὶ διηνεκῆς ἔλλαμψις».

62. Βλ. ΠΑΛΑΔΙΟΥ, *Λαυσαϊκὴ ἱστορία* [25: Γιὰ τὸν Οὐάλη, 26: Γιὰ τὸν Ἡρώνα, 27: Γιὰ τὸν Πτολεμαῖο], σ.88-93.

63. *Ἀποφθέγματα γερόντων*, [Ἀββᾶ Ποιμένος 30], σ. 538.

στος ύπαρχων και ἀπλήστως ἐπιζητῶν και ἐσθίων»⁶⁴. Σωματοποιημένα ἢ ἄκτιστη θεία χάρις εἰσέρχεται στὸν ἄνθρωπο και ὅταν μὲ τὴν ἀσκητικὴ συνέργεια ὁ νοῦς του γίνεται «ἐν πνεῦμα» μὲ τὸν Χριστό, τότε μεταμορφώνεται και γίνεται ὅλος ὀφθαλμὸς και ὅλος φῶς και ὅλος πνεῦμα⁶⁵.

Στὸ ἀσκητικὸ ἦθος τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης, ἡ ἀνθρώπινη συνέργεια και ἡ μυστηριακὴ ζωὴ μὲ κέντρο τὴν εὐχαριστιακὴ κοινότητα ἀποτελοῦν δύο ἀλληλοπεριχωρούμενες ἐκκλησιολογικὲς συνιστώσες. Πείρα τῆς θείας χάριτος, ὅπως και αὐτονομημένη ἢ μονοσήμαντη λειτουργία τοῦ χαρίσματος τῆς πνευματικῆς διάκρισης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξει ἐκτὸς τῆς λειτουργικῆς και μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἢ νὰ τὴν ὑπερβαίνει. Ἡ μοναστικὴ ἀσκησιολογία και θεραπευτικὰ συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν εὐχαριστία.

Στὶς μεγάλες συνθέσεις τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες ἱεράρχες, τὸν ἅγιο Ἰωάννη Χρυσόστομο, τὸν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη, τὸν ἅγιο Μάξιμο Ὁμολογητὴ μέχρι τοὺς ἁγίους Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο, Γρηγόριο Παλαμᾶ και Νικόλαο Καβάσιλα, ἡ θεολογικὴ σκέψη τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς ἐπισημαίνει ὅτι καμία μυστικὴ ἐμπειρία και «πνευματικότητα», ἀλλὰ και αὐτὴ ἡ λειτουργία τῆς πνευματικῆς πατρότητας και διάκρισης, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ νοηθεῖ στὴν Ἐκκλησία, ἂν δὲν ἔχει ὡς βάση και ἀναφορὰ τὴν εὐχαριστιακὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας⁶⁶.

4. Ἡ διάκριση στὴν ἐποχὴ μας

Ἡ βιβλικὴ και ἀσκητικὴ σημασία τῆς διάκρισης εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὸ πὸ οἱ περισσότεροί ἀντιλαμβάνονται σήμερα. Στὴν ἐποχὴ μας διακριτικὸς εἶναι ὁποῖος ἀντιμετωπίζει τίς καταστάσεις μὲ λεπτότητα και μὲ εὐγένεια, μὲ καλοὺς τρόπους. Ἡ διακριτικότητα εἶναι θέμα *tact* ἢ καλῆς συμπεριφορᾶς και συνδέεται μὲ τὴν καλὴ μόρφωση και ἀνατροφή. Ὁ κοσμικὸς διακριτικὸς πραγματοποιεῖ ἐπιδέξιους ἐλιγμούς, ὅταν χειρίζεται ἐπιτυχῶς δύσκολες

64. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Ὁμιλία ΙΖ', 13.

65. ΠΟΠΟΒΙΤΣ Ι., *Τὸ πρόβλημα τῆς προσωπικότητος και τῆς γνώσεως κατὰ τὸν ἅγ. Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον*, Ἀθήνησι 1926, σ. 102-106.

66. ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Στ., «Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία και μοναστικὴ πνευματικότητα. Τὸ πρόβλημα τοῦ γεροντισμοῦ», στὸν συλ. τόμο *Ἀναταράξεις στὴ θεολογία τοῦ 60*, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2009, σ. 547-631.

καταστάσεις, φροντίζοντας να μην δημιουργεί προβλήματα στον έναν του και στους άλλους. Τελικά, η διάκριση στη σύγχρονη κοσμική αντίληψη δεν απέχει πολλή από την ήθικη διάκριση καλού και κακού των παλαιών, εφόσον κατανοείται συχνά ως διάκριση μεταξύ όρθου και λάθους, ωφέλιμου και επίζημιου.

Η σύγχρονη ψυχολογία του βάθους και η ψυχανάλυση επιχειρούν να διακρίνουν την προέλευση, την ταυτότητα και την επίδραση του ύποσυνείδητου και ασυνείδητου στην ψυχική υγεία. Η μη λογική ρίζα της ψυχής, όπου ενεργούν τα άβυσσαλέα ένστικτα και τα πάθη, τα αντανakλαστικά της αναστολής και της αναπλήρωσης, τα ποικίλα ψυχολογικά συμπλέγματα και οι δαιδαλώδεις δρόμοι της φαντασίας, αναπτύσσεται στο μεταίχμιο της συνειδησης. Η επιθυμία της προσπέλασης του σκοτεινού και άθεάτου κόσμου της ψυχής είναι κάτι που απασχολεί έντονα τον σύγχρονο άνθρωπο των δυτικών, κυρίως, κοινωνιών.

Όστόσο, η πνευματική διάκριση δεν έχει τίποτε το μη συνειδητό, αλλά προϋποθέτει την νηπτική εγρήγορση και την μετάνοια. Και είναι χάρισμα, όχι μόνο γιατί διακρίνει το καλό από το κακό, αλλά και γιατί στη διάκριση των λογισμών, δηλαδή, στην γνώση του θελήματος του Θεού και στην ελεύθερη και ενεργητική γνώση και αποδοχή του, δεν έπαρκοι οι φυσικές ή διανοητικές δυνάμεις του ανθρώπου, αλλά συνεργεί και η θεία χάρη. Δεν πρόκειται για μία αφηρημένη δεοντολογία ή ακόμη για μία γενική ιδέα περί του αγαθού, αλλά για την αποκάλυψη του Χριστού ως ένυπόστατης και προσωπικής αλήθειας των όντων. Ο Χριστός γίνεται η έσωτερική λεπτότητα και διαφάνειά μας, η έντος ήμων Βασιλεία⁶⁷.

Τα άδιαπέραστα σκοτάδια της ζωής του ανθρώπου φωτίζονται από το ίλαρό φως της παρουσίας του, φως που μάς επιτρέπει να διακρίνουμε τους λογισμούς της καρδιάς μας και ελεύθερα να στραφούμε προς την αλήθεια. Η διαφάνεια αυτή είναι δωρεά και μέσα της εμφανίζεται το κάλλος του Θεού αλλά και το κάλλος του ανθρώπου, πριν από οποιαδήποτε λογική κατανόηση και δικανική έντολή. Ο θάνατος και η φθορά, ο δαιμονικός αυτός μηδενισμός της ύπαρξης, υπερβαίνονται στην λεπτότητα και διαφάνεια που χαρίζει το Πνεύμα το Άγιον. Η πνευματική διάκριση γίνεται πρόγευση των εσχάτων, χαρίζοντας το διάφανο φως της Ανάστασης που φέγγει ανέσπερο μέσα στις καρδιές των ανθρώπων⁶⁸.

67. Λουκ. 17,21. Βλ. WARE K., *Η έντος ήμων Βασιλεία*, μτφρ. Ί. Ρηλίδης, έκδ. Άκρίτας, Άθήνα 1994.

68. ΡΑΜΦΟΣ ΣΤ., *Πελεκάνοι έρημικοί. Ξενάγησι στο Γεροντικόν*, έκδ. Άρμός, Άθήνα 1994, σ. 373-388.

Στήν ἐποχή μας, ὁ λόγος περὶ ἀσκήσεως καὶ πνευματικῆς διακρίσεως ἐνίοτε φαντάζει ἀρκετὰ πληθωρικός. Μιὰ ὀλόκληρη παθολογία τῆς πνευματικῆς πατρότητας⁶⁹ καὶ διάκρισης μαζί μὲ τὴν, κατὰ τὰ ἄλλα, θετικὴ στροφὴ πρὸς τὴν ἀσκητικὴ καὶ τὴν νηπτικὴ παράδοση φαίνεται νὰ ἐξαντλεῖται στὸ πλαίσιο τῆς παλιανόστησης μιᾶς εὐαγγελικῆς καὶ ὠριγενίζουσας γνωσιολογίας.

Τὸ πρόβλημα τοῦ γεροντισμοῦ στὴ σύγχρονη Ὁρθοδοξία, ὁ πολωτικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς *θεσμικῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ χαρισματικοῦ στοιχείου*, ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν, εὐχαριστιακῆς ζωῆς καὶ ἀσκητικῆς καθαρότητας, ἡ προσωπολατρία στὴν ποιμαντικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ τυφλὴ ὑπακοὴ καὶ ἡ συνθλιπτικὴ καταπίεση τῶν συνειδήσεων ἀπὸ «χαρισματικούς» γέροντες, ἡ σύγχυση τῆς μοναχικῆς ὑπακοῆς μὲ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπακοὴ τῶν χριστιανῶν, ὁ ὑπέρομετρος συναισθηματισμὸς, ἡ οἴηση καὶ ἡ καυχισιολογία περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, ἡ ἐπίμονη ἀναζήτησις διορατικοῦ καὶ προορατικοῦ γέροντα καὶ ἄλλα παρόμοια φαινόμενα, τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νοσηρά, τὸ λιγότερο πὺν φανερόνουν εἶναι πνευματικὴ ἀκαταστασία καὶ σύγχυση, τὴν ὁποία εἶχε ἐπισημάνει ἤδη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή. Ἡ διάκριση τῶν πνευμάτων ἀναδεικνύεται ἀπαραίτητο ἐκκλησιολογικὸ λειτούργημα στὴν πληθωριστικὴ σύγχυση τῶν πνευμάτων στὴν ἐποχὴ μας.

69. Βλ. WARE K., *Ἡ ἐντὸς ἡμῶν Βασιλεία*, σ. 115-151. Κοῦτσα Σ., *Ὁ πνευματικὸς πατήρ. Ἡ πνευματικὴ πατρότης ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως*, ἔκδ. Ἱ.Μητροπόλεως Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας, Αἴγιον 2000.